

LI YINAN

Pekiński Uniwersytet Języków Obcych
Pekin

Recepcja literatury polskiej w Chinach: teoria i dzieje

Wstęp

Literatura polska jako część środkowo-wschodnioeuropejskiej twórczości piśmienniczej ma uniwersalną wartość artystyczną, stanowi bez wątpienia ważny składnik literatury światowej, posiadając jednocześnie specyficzne cechy narodowe. Dzisiaj, w dobie globalizacji, unikalny charakter literatury polskiej ma szczególne znaczenie dla ochrony różnorodności kulturowej, gdyż twórcy przywiązują wielką wagę do dziedzictwa i propagowania tradycji, podkreślania tożsamości narodowej, rozważań dotyczących rozwoju i perspektyw. Kiedy w Chinach mówi się o Polsce, podkreśla się, że jest to ojczyzna Fryderyka Chopina i kraj, w którym rodacy Adama Mickiewicza przeżywali tragedie historyczne i udowadniali swój patriotyzm, odwagę i wolę w dążeniu do wolności i niepodległości. Literatura polska jest dla Chińczyków ważnym przypomnieniem o historii i kulturze.

Polska twórczość literacka zaczęła interesować Chińczyków już na początku XX wieku. W ciągu ponad 100 lat na chińskim rynku wydawniczym ukazało się ok. 330 przekładów polskich dzieł i setki prac krytycznoliterackich o literaturze polskiej. Jej recepcja, jako jedna z najistotniejszych dyscyplin literaturoznawczych, przyciąga w Chinach uwagę badaczy już od wielu lat.

Niniejszy tekst to przedstawienie dziejów translacji literatury polskiej na język chiński i przyjęcia polskich dzieł literackich przez Chińczyków. Na podstawie badania nośników wydawniczych, stanowiących platformę pro-

mocyjną, konstruuje panoramiczny ogląd zainteresowania literaturą polską w kręgach profesjonalnych – wśród tłumaczy i krytyków.

Dzieje przekładów literatury polskiej na język chiński

Chiński laureat Nagrody Nobla Mo Yan powiedział kiedyś, że prawdziwa literatura jest własnością całego świata. Popularność literatury polskiej w Chinach, zarówno dzieł należących do klasyki, jak i utworów współczesnych, niezbicie dowodzi słuszności tej tezy. Literatura polska nie jest jedną z pierwszych, jakie dotarły do Chin, ale współcześni chińscy literaci włożyli duży wysiłek w jej rozpowszechnianie, dzięki czemu w ciągu 100 lat dorobek przekładowy dzieł polskiej literatury w Chinach znacznie się powiększył.

Dzieje translacji literatury polskiej w Chinach można podzielić na trzy etapy: a) próby awangardowej inteligencji (od początku XX wieku do II wojny światowej), b) kontynuacja „wzoru Lu Xuna” (lata 1949–1977) oraz c) dzieciństwo i rozkwit (lata 1978–2014). Pod względem liczby przekładów, wyboru utworów, składu tłumaczy itd. w każdym okresie historycznym działalność tłumaczeniowa ma swoiste cechy.

Rok 1906, w którym na język chiński została przetłumaczona przez Wu Chou nowela Henryka Sienkiewicza *Latarnik*, jest powszechnie uznawany za początek zainteresowania Chińczyków polską literaturą piękną¹. Prawdziwym wszakże pionierem promocji literatury polskiej w Chinach był Lu Xun (właściwie Zhou Shuren, 1881–1936), najwybitniejszy chiński pisarz XX wieku, należący do awangardy współczesnej literatury chińskiej. W jednym ze swoich najważniejszych dzieł, *O sile poezji demonicznej*², po raz pierwszy przedstawił chińskim czytelnikom polskich pisarzy romantyzmu: Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego i Zygmunta Krasińskiego. Jest to najwcześniejsza i najpełniejsza wzmianka o polskiej literaturze romantycznej w opracowaniach chińskich z zakresu historii literatury w pierwszej połowie XX wieku. Lu Xun współpracował ze swoimi braćmi w tłumaczeniu polskich utworów literackich i zachęcał innych literatów do zajmowania się literaturą polską, dzięki czemu w pierwszym etapie przetłumaczono na język chiński

¹ Przekład ten został dokonany pośrednio z języka japońskiego na chiński język klasyczny i umieszczony w czasopiśmie „Powieści Ilustrowane”, nr 68 i 69.

² Utwór ten został wydany w roku 1907 w Tokio, zawiera wczesne poglądy Lu Xuna dotyczące sztuki, literatury i estetyki.

ok. 40 utworów polskich pisarzy. W tym okresie wybór utworów zależał od zainteresowań tłumaczy, choć jednocześnie trzeba przyznać, że głęboki wpływ na tłumaczy i wydawnictwa wywierała ideologia. Większość przelożonych utworów to opowiadania czy nowele, powieści nie były tłumaczone. Wyjątkiem jest *Quo vadis* – ten utwór wzbudził zainteresowanie z uwagi na fakt, że jego autor otrzymał literacką Nagrodę Nobla. Warto też podkreślić, że w tym czasie w Chinach nie było żadnego znawcy języka polskiego, w związku z tym wszystkie utwory były tłumaczone pośrednio z innych języków. Style języka docelowego (chińskiego) bardzo różniły się między sobą: od klasycznego, przez mieszany – klasyczny ze współczesnym, aż po współczesny. Niestety, poziom tłumaczeń był różny.

Na początku drugiej połowy XX wieku, nowo powstająca Chińska Republika Ludowa nawiązała oficjalne stosunki dyplomatyczne z Polską. Podpisane zostały umowy o współpracy kulturalnej między dwoma rządami, w związku z czym redakcje chińskich wydawnictw postanowiły promować literaturę polską w Chinach. W tym okresie nastąpił rozkwit przekładów literatury polskiej na chiński. Tłumaczono wtedy przede wszystkim powieści i poezję, a w drugiej kolejności dramaty. Np. dużą sławę w czasie II wojny światowej i później w latach 1950–1960 zdobył Leon Kruczkowski. Większość jego dramatów było związanych z ideami rewolucyjnymi i antyfaszyzmem, co współgrało z atmosferą triumfu, która panowała w Chinach po II wojnie światowej. To stanowiło główną przyczynę zainteresowania jego twórczością wśród chińskich tłumaczy. Ówczesny dorobek tłumaczeniowy polskiej poezji nadal miał zabarwienie ideologiczne. Spośród polskich poetów najbardziej popularny był wtedy Adam Mickiewicz. Największe osiągnięcia w tłumaczeniu jego twórczości miał bez wątpienia wybitny chiński tłumacz Sun Yong, wielbiciel i uczeń Lu Xuna. Starał się realizować swoje wieloletnie pragnienia i spełnić pokładane w nim nadzieje swego mistrza. W roku 1952 ukazał się pierwszy przekład *Pana Tadeusza* jego autorstwa. Była to pierwsza chińska wersja *Pana Tadeusza*, tłumaczona prozą (!) pośrednio z wersji angielskiej.

W tych latach tłumaczono także liczne polskie powieści, m.in. *Martę* i *Nad Niemnem* E. Orzeszkowej, *Lalkę* B. Prusa, *Chłopów* i *Śmierć* W. Reymonta. Najczęściej tłumaczonym powieściopisarzem był Henryk Sienkiewicz. Badając dorobek tłumaczeniowy tego okresu, łatwo można dostrzec, że ciągle pokutował w nim „wzór Lu Xuna”, czyli nadal traktowano literaturę polską jako literaturę narodów małych i słabych, przywiązując większą wagę do ideologii niż do wartości artystycznej dzieł. Komentuje to Yi Lijun:

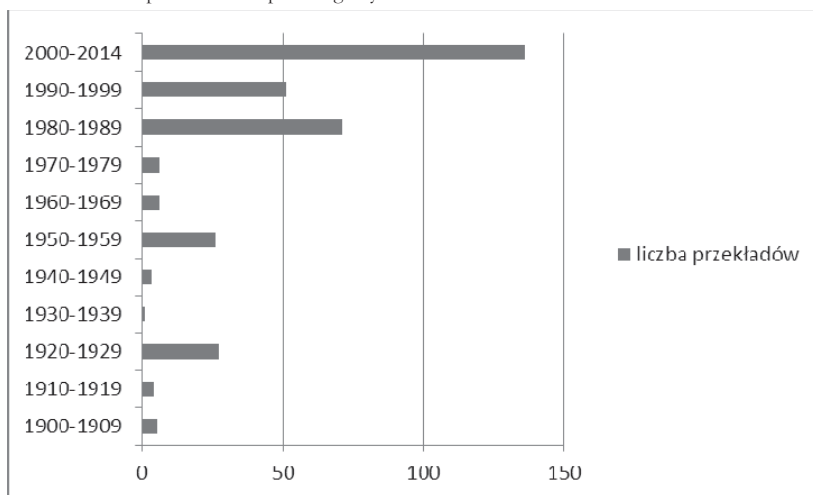
Decyzje o tłumaczeniu utworów obcych podejmuje zawsze wydawnictwo. Wybiera się teksty do przekładu nie tylko dlatego, że są reprezentatywne dla kultury polskiej, lecz także dlatego, że ich przekład może odpowiadać wymogom ideologicznym i kryteriom artystycznym obecnym wówczas w literaturze polskiej (Yi Lijun 2010, 159).

Lata 1965–1975 to luka w działalności translatorskiej, gdyż rewolucja kulturalna zerwała naturalne i tradycyjne więzi kultury chińskiej z kulturą krajów europejskich. Dopiero w roku 1976 został wydany przekład trzeciej części *Dziadów* A. Mickiewicza dokonany przez Yi Lijun bezpośrednio z języka polskiego na chiński – przekład ten został z entuzjazmem nazwany „pierwszą jaskółką entuzjastycznie zwiastującą wiosnę odwilży politycznej”.

W latach 1978–2014 nastąpił gwałtowny wzrost liczby przekładów literatury polskiej na język chiński. Ukazało się ok. 200 przekładów. Osiągnięcia tłumaczeniowe tego okresu można podzielić na trzy grupy: 1) ponowne wydania, wydania nowe lub uzupełnienia poprzednich przekładów, np. *Latarnika*, *Pana Tadeusza*; 2) przekłady innych utworów pisarzy, którzy byli już przekładani w poprzednich okresach, przelożono wtedy m.in. *Nad Niemnem*, *Wierną rzekę*, *Trylogię*, *Krzyżaków*; 3) bezpośrednie przekłady z języka polskiego na język chiński. Jeśli chodzi o tę trzecią grupę, należy zaznaczyć, że w latach sześćdziesiątych XX w. pierwsi chińscy absolwenci polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego (wysłani do Polski na studia) podjęli się tłumaczenia literatury polskiej bezpośrednio z polskiego na chiński. Wśród nich należy wymienić takie nazwiska, jak: Yi Lijun, Lin Hongliang i Zhang Zhenhui. Stanowili oni główną grupę propagatorów kultury polskiej w Chinach. Opracowali oni także hasła z zakresu literatury polskiej do encyklopedii i słowników chińskich poświęconych literaturze światowej, przyczynili się również do zapoznania społeczeństwa chińskiego z najwybitniejszymi dziełami literatury polskiej, stwarzając chińskim czytelnikom możliwość ich lektury w języku ojczystym. Ich dorobek tłumaczeniowy zalicza się do dzieł najwyższej klasy na chińskim rynku wydawniczym. W tym okresie wyborem utworów kierowały już nie tylko potrzeby ideologiczne, ale także zainteresowania wydawnictw i nawet samych tłumaczy.

Ogólnie ujmując, rozwój przekładów literatury polskiej w Chinach idzie w parze z ogólną ewolucją tłumaczeń i promocji literatury zagranicznej w Chinach. Jest ściśle związany z dziejami Państwa Środka i narodu chińskiego. W latach 20. ubiegłego wieku dzięki „Ruchowi Nowej Kultury” Chińczycy zaczęli obcować z zagranicznymi dziełami literackimi, w tym okresie tłumaczenie literatury polskiej osiągnęło pierwszy szczyt. Ze względu

Tabela 1. Liczba przekładów w poszczególnych okresach

na wojny (II wojna światowa i trzyletnia wojna domowa w Chinach) lata 30.–40. XX w. były pod tym względem jałowe, z kolei lata 50. były znów stosunkowo urodzajne, gdyż po powstaniu Chińskiej Republiki Ludowej Chiny nawiązały stosunki dyplomatyczne z krajami bloku państw socjalistycznych, więc ówczesny rząd chiński przychylił się do propagowania literatury „socjalistycznych krajów braterskich”. Chiński rynek wydawniczy obfitował wówczas w dzieła literatury rosyjskiej i literatur wschodnioeuropejskich, a literatura Europy Zachodniej była niemal niewidoczna. Rewolucja kulturalna spowodowała zawieszenie życia kulturalnego, co skutkowało między innymi skromną liczbą przekładów. Lepsze wyniki w tym zakresie w latach 70. wynikają z faktu, że pod koniec tej dekady rozpoczęła się odwilż w dziedzinie kultury. Boom w tłumaczeniu literatury polskiej nastąpił w ostatnich dwóch dekadach XX wieku, a w XXI wieku widać jeszcze większe zainteresowanie literaturą polską i szybszy rozwój działalności tłumaczeniowej. To skutek zmian powodowanych przez wprowadzane w życie reformy, otwarcie Chin na świat i ich wszechstronny dynamiczny rozwój.

Mapowanie: Co tłumaczono? Kto tłumaczył?

Kiedy w Chinach mówimy o literaturze polskiej, zawsze nasuwają się nazwiska: H. Sienkiewicza i W. Reymonta jako powieściopisarzy, J. Iwaszkiewicza

jako eseisty, R. Kapuścińskiego jako reportażysty, E. Orzeszkowej i O. Tokarczuk jako reprezentantek literatury kobiecej. Lista przetłumaczonych polskich pisarzy w Chinach nie jest zbyt długa, ale ich nazwiska są znaczące.

Sienkiewicz jest niewątpliwie najważniejszym reprezentantem literatury polskiej w Chinach, a jego twórczość została najobszerniej przetłumaczona na język chiński. Został też najwcześniej przedstawiony chińskim czytelnikom. Można zresztą rzec, że dzieje przekładów utworów Sienkiewiczowskich w pewnym stopniu odzwierciedlają ogólny zarys tłumaczeń literatury polskiej w Chinach. W przypadku Sienkiewicza w kręgu chińskich literatów doceniono wartości ideologiczne i artystyczne jego spuścizny. Wyjątkowość tłumaczeń utworów Sienkiewiczowskich polega również na tym, że wywierały one istotny wpływ na rozwój współczesnej literatury chińskiej.

Nowele i opowiadania Sienkiewicza zostały przełożone najliczniej. W ciągu prawie 100 lat ukazało się 17 antologii jego dzieł i 4 zbiory nowel lub opowiadań polskich, których znaczną część zajmują jego utwory. Oprócz tego bardzo liczny zbiór jego nowel i opowiadań ukazał się w literackich magazynach i czasopismach. Na język chiński zostały przełożone prawie wszystkie jego najważniejsze nowele i opowiadania. Patrząc na liczby nakładów poszczególnych utworów, nietrudno wskazać najbardziej popularne dzieła Sienkiewiczowskie: *Latarnik* jako utwór inicjujący polską historię translatorską w Chinach stanowi niewątpliwie ulubione dzieło tego autora w chińskim kręgu literackim.

Powieści historyczne wyniosły Sienkiewicza na szczyt chińskiej sławy. Dzięki *Quo vadis*, powieści, która przyniosła pisarzowi największy sukces, czyli Nagrodę Nobla, chińscy czytelnicy mieli możliwość zapoznania się z barwnym i plastycznym obrazem dworu cesarza, świetnie przedstawionymi postaciami Nerona, Petroniusza, filozofa Seneki. Tekst – co ważne dla chińskiego czytelnika – ma wyraźną wymowę ideową: zwycięstwo idei moralnej nad fizyczną przemocą. Od roku 1948 do obecnej chwili ukazało się 21 przekładów *Quo vadis* (wśród nich też wersja streszczona). Liczba przekładów jest niewątpliwym dowodem popularności dzieła. Istotny składnik osiągnięć chińskich tłumaczy w promocji literatury polskiej stanowią także przekłady *Krzyżaków* i Trylogii.

Zainteresowanie Sienkiewiczem trwa od samego początku historii tłumaczeniowej literatury polskiej w Państwie Środka aż do dnia dzisiejszego: prawie wszystkie jego najważniejsze nowele, opowiadania i powieści zostały przetłumaczone; prawie wszyscy najważniejsi chińscy tłumacze literatury polskiej w mniejszym lub większym stopniu zajmowali się przekładaniem jego utworów. Również rynek odbiorczy dzieł H. Sienkiewicza jest bardzo zado-

walający: jako świetny narrator przedstawił Chińczykom ciekawą historię narodu polskiego, a podobne doświadczenia historyczne pozwalały Chińczykom zachwycać się patriotyzmem, bohaterstwem i wiernością ojczyźnie rodaków noblisty. Nawet dziś na internetowych forach literackich można znaleźć mnóstwo recenzji czy dyskusji o twórczości pisarza.

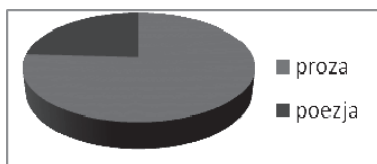
W dziedzinie prozy warto wymienić jeszcze następujące nazwiska: W. Reymont, J. Iwaszkiewicz, B. Prus, R. Kapuściński, W. Gombrowicz, E. Orzeszkowa i O. Tokarczuk. Iwaszkiewicz jest jednym z najpopularniejszych polskich pisarzy w Chinach, a jego *Pozjomka* cieszy się szczególną popularnością, jej przekład umieszczono w różnych antologiach i zbiorach literackich. Co ciekawe, *Pozjomka* została wpisana w Chinach do kanonu szkolnych lektur obowiązkowych, a problematyka utworu pojawiła się wśród tematów ogólnochińskiego egzaminu wstępnego na studia wyższe.

Adam Mickiewicz jest w oczach Chińczyków wybitnym poetą i rewolucjonistą. Oprócz wymienionych już *Dziadów* ukazało się wiele innych utworów poety: *Oda do młodości*, *Do przyjaciół Moskali*, *Śmierć Pułkownika*, *Żegluga*, *Widzenie się w gaju*, *Ranek i wieczór*, *Sonety krymskie*, *Grażyna*, *Konrad Wallenrod*, *Pomnik Piotra Wielkiego*, *Petersburg*, *Przedmieście*, *Powódź*. Największym sukcesem polskiego romantyka w Chinach jest *Pan Tadeusz*. W latach 50. XX w. został przetłumaczony z języka angielskiego prozą, w latach 90. XX w. przełożono go wierszem.

W Chinach panuje opinia, że polska poezja współczesna zajmuje ważne miejsce na światowej półce poetyckiej, choćby dlatego, że w ciągu dwóch dekad dwoje poetów otrzymało Nagrodę Nobla w dziedzinie literatury. To było także pierwszą bezpośrednią motywacją dla Chińczyków do tłumaczenia polskiej poezji. Czesław Miłosz, jako jeden z najwybitniejszych poetów polskich i laureat Nagrody Nobla w dziedzinie literatury w roku 1980, wzbudził największe zainteresowanie wśród Chińczyków. Od początku 80. lat XX wieku do dzisiaj pojawiły się liczne przekłady wierszy Miłosza, m.in.: *Dar*, *Piosenka pasterska*, *W Warszawie*, *Który skrzywdziłeś*, *Ballada*, *Król Popiel*, *Miasto młodości*, *Do Tadeusza Różewicza, poety*, *Moja wierna mowa*, *Tak mało*, *Gdzie wschodzą słońce i kiedy zapada* (poemat tłumaczony we fragmentach), *Wiersze ostatnie*, *To*, *Litwa, po pięćdziesięciu dwóch latach*, *Dalsze okolice* (fragmenty), *Na brzegu rzeki*. Ukazał się też przekład wyborów wierszy *Regaly i pojemniki*, *Dru-ga przestrzeń* oraz książek *Abecadło* i *Zniewolony umysł*. Miłosz jest bardzo szanowany przez chińskich poetów. Uważa się, że jego poezja jest skomplikowana, stanowcza i głęboka. Od 1981 roku do dzisiaj poezja Miłosza jest już głęboko zakorzeniona w obrazie literackim Chin i wywiera istotny wpływ na poetów średniego pokolenia.

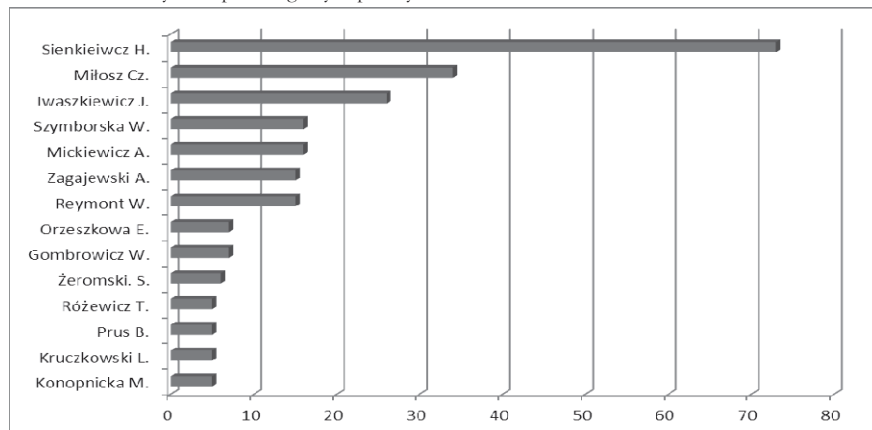
Popularność Wisławy Szymborskiej jest nieco mniejsza niż Miłosza. Pierwszy przekład jej wierszy w Chinach wzbudający powszechne zainteresowanie to tom *Wołanie do Yeti: Wybór wierszy i esejów*. Potem ukazał się zbiór tłumaczeń *Poetka i świat: Wybrane wiersze*. Ponadto odbiorcy chińscy mają do dyspozycji piętnaście przetłumaczonych wierszy, m.in. *Gawęda o miłości ziemi ojczystej, Przyjaciołom, Sen, Próba, Radość pisania, Utopia, Pochwała złego o sobie mniemani, Wrażenia z teatru, Życie na oczekaniu*. Przytoczone przekłady miały przełomowe znaczenie w zaistnieniu poezji Szymborskiej na rynku chińskim, ale nie były rozpowszechnione na dużą skalę. Dopiero w ostatniej dekadzie tom zatytułowany *Wszystko ciche jak zagadka*, w którym umieszczono 75 wierszy poetki stał się bestsellerem na rynku wydawniczym. Po sukcesie tego tomiku wydano jeszcze zbiór *Kiedyś żyłam tak samotnie*.

Z listy współczesnych poetów warto jeszcze wymienić nazwiska takie, jak: Zbigniew Herbert, Tadeusz Różewicz i Adam Zagajewski. Mimo że ogólna liczba przekładów ich utworów nie jest zbyt duża, to prezentacja na chińskim rynku wydawniczym i obecność tych poetów w myśli krytycznoliterackiej świadczy o sporym zainteresowaniu polską poezją współczesną wśród chińskich czytelników.

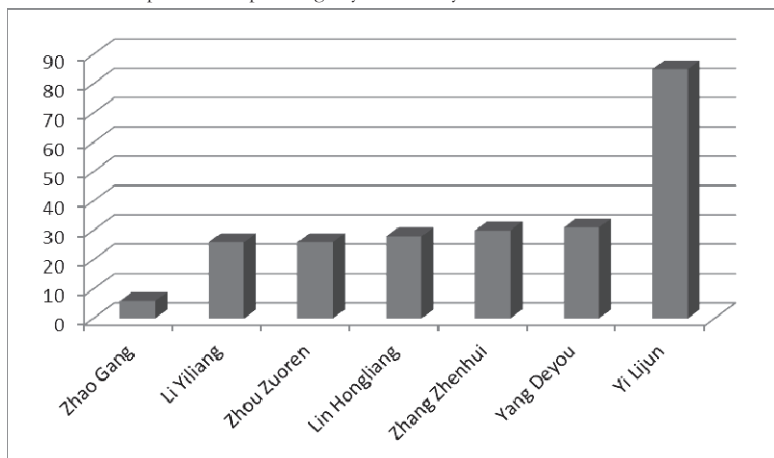
Wykres 1. Ogólny podział przekładów

Tabela 2. Przekłady dzieł poszczególnych pisarzy

Podsumowując: od 1906 do 2014 roku ukazało się 336 pozycji przekładów literatury polskiej na język chiński, przetłumaczone zostały utwory ok. 75 polskich pisarzy. Widoczna jest wyraźna przewaga utworów prozatorskich nad poezją. Bezpośrednią przyczyną jest prawdopodobnie uniwersalna reguła lekturowa mówiąca, że proza jest łatwiejsza do zrozumienia dla przeciętnych Chińczyków. Należy także pamiętać, że tłumaczenie poezji wymaga dodatkowo talentu poetyckiego i lepszej umiejętności władania językiem ojczystym, co stanowi wielkie wyzwanie dla tłumaczy. Najczęściej tłumaczo- nym autorem jest Henryk Sienkiewicz, z kolei Czesław Miłosz i Jarosław Iwaszkiewicz zajmują drugie miejsce. Dalej można wymienić: Wisławę Szymborską, Adama Mickiewicza, Adama Zagajewskiego i Władysława Reymonta. Liczby przekładów kolejnych na tej liście twórców – Elizy Orzeszkowej, Witolda Gombrowicza, Stefana Żeromskiego, Tadeusza Różewicza, Bolesława Prusa, Leona Kruczkowskiego i Marii Konopnickiej są stosunkowo skromniejsze, a pozostali pisarze doczekali się tylko przekładów jednego lub dwóch utworów.

Tabela 3. Liczba przekładów poszczególnych tłumaczy

W ciągu ponad 100 lat dziesiątki chińskich tłumaczy z kilku pokoleń angażowało się w przekładanie literatury polskiej na język chiński. Znana w Chinach i w Polsce polonistka, prof. Yi Lijun jest najbardziej cenioną tłumaczką i czołową postacią w promocji literatury polskiej w Chinach. Yi Lijun (ur. 1934 r.) ukończyła studia polonistyczne na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Warszawskiego dzięki stypendium rządu polskie-

go³. Te 6 lat studiów w Polsce dało jej solidne podstawy językowe. Po powrocie do kraju pracowała najpierw w sekcji radziecko-wschodnioeuropejskiej Chińskiego Radia Międzynarodowego jako redaktorka i dziennikarka. W 1962 roku przeniosła się do ówczesnego Pekinńskiego Instytutu Języków Obcych (dzisiejszy Pekinński Uniwersytet Języków Obcych). Profesor Yi Lijun sama przyznaje, że jej zainteresowanie literaturą narodziło się już w dzieciństwie. Od 1976 roku, kiedy jej przekład *III części Dziadów* Adama Mickiewicza został wydany jako pierwsza w całym kraju – po dziesięcioletniej rewolucji kulturalnej – książka z literatury obcej, tłumaczka w swym dorobku translatorskim zebrała m.in.: *Dziady* Mickiewicza, *Sławę i chwałę* Iwaszkiewicza (we współpracy z Pei Yuanin), *Wybór poezji polskiej XX wieku*, *Krzyżaków* H. Sienkiewicza (we współpracy z Zhang Zhenhui), Trylogię Sienkiewicza (we współpracy z Yuan Hanrongiem), *Pana Tadeusza* (we współpracy z Lin Hongliangiem), *Prawiek i inne czasy* O. Tokarczuk (we współpracy z Yuan Hanrongiem), *Ferdynand* W. Gombrowicza (we współpracy z Yuan Hanrongiem), *Dom dzienny, dom nocny* O. Tokarczuk (we współpracy z Yuan Hanrongiem) i wiele innych. Lista dokonań translatorskich Yi Lijun jest imponująca: obejmuje ponad 60 pozycji bibliograficznych, nie licząc ponad 40 antologii, w których przedrukowano z czasopism jej przekłady wierszy lub nowel. Wydała dwa opracowania monograficzne: *Literaturę polską* i *Historię powojennej literatury polskiej*, napisała mnóstwo artykułów o literaturze polskiej. Jej stała współpraca z czasopismami daje inteligencji chińskiej rzetelną informację o polskich nowościach literackich. Dopelnieniem tych publikacji jest około 300 haseł w słownikach i encyklopediach specjalistycznych, takich jak: *Wielki słownik literatów obcych* (1989), *Wielki słownik znanych pisarzy obcych* (1989), *Wielki słownik literatury obcej XX wieku* (1998) i *Chińska wielka encyklopedia powszechna* (1982).

Józef Bachórz, przywołując opinie profesorów Gawlikowskiego i Mazana, oceniał zasługi Yi Lijun⁴ w przekładaniu twórczości Sienkiewicza, pisząc, że

³ Od 1950 r., czyli w rok po powstaniu Chińskiej Republiki Ludowej i nawiązaniu stosunków dyplomatycznych między ChRL a Polską, rząd chiński zaczął wysyłać stypendystów do Polski na studia na przeróżnych kierunkach. W grupie studentów, którzy razem z Yi Lijun wybrali się do Polski, był młody student fizyki atomowej – Yuan Hanrong, jej przyszły mąż i ważny partner w późniejszej pracy tłumaczeniowej.

⁴ Praca i wysiłek Yi Lijun są wysoko cenione w Polsce i w Chinach. Dwukrotnie została uhonorowana, w 1984 i 1997 roku, polskim odznaczeniem Zasłużony dla Kultury Polskiej. W roku 1995 otrzymała tytuł „Wzorowy nauczyciel miasta Pekinu”. W 2000 roku prezydent RP odznaczył ją Krzyżem Kawalerskim Orderu Zasługi RP, zaś w 2004 Minister Edukacji Narodowej i Sportu RP Medalem Komisji Edukacji Narodowej. Również w 2004 roku Zarząd Główny Ogólnochińskiego Stowarzyszenia Tłumaczy uhonorował Yi Lijun tytułem „Senior Zawodu Tłumacza Literatury Obcej”. W roku 2007 otrzymała tytuł doktora *honoris causa* Uniwersytetu Gdańskiego za „oryginal-

jej działalność koncentruje się: „wokół dzieł Sienkiewicza i Gombrowicza, jakby w ten sposób najlepiej można było dotrzeć do źródeł duszy polskiej, mimo iż wymienieni twórcy są lokalizowani na biegunach kulturowo-wychowawczych, zwłaszcza w spojrzeniu spetryfikowanym lub zideologizowanym. Tymczasem Profesor Yi Lijun swymi wieloma dokonaniem uprzytomniła, że dla higieny intelektualnej i duchowej warto i nawet trzeba poznawać dzieła obu pisarzy: Sienkiewicza i tego, który go widowiskowo spamfletował. W nasze spory o listę szkolnych lektur obowiązkowych włączyła się jakby bezwiednie, kierowana intuicją, wiedzą, przenikliwością i opartą na trudnych nieraz kompromisach mądrością ludzi Państwa Środka”⁵.

Grupa polonistów, którzy ukończyli studia w Polsce, czyli Yi Lijun, Lin Hongliang czy Zhang Zhenhui, to najaktywniejsze osoby w działalności tłumaczeniowej. Swoją istotny wkład w translację literatury polskiej wniósł także Yang Deyou – tłumacz z dobrą znajomością języka polskiego i wielką pasją do literatury i kultury polskiej. Nie sposób nie dostrzec także pionierskich wysiłków braci Lu Xuna i Zhou Zuorena oraz dużego wkładu w promocję literatury polskiej w Chinach Li Yilianga – tłumacza amatora. Wysilek tej grupy tłumaczy sprawia, że promocja literatury polskiej w Chinach jest skuteczna, literatura polska jest widoczna na rynku literackim, a jej obecności towarzyszy nie tylko duże zainteresowanie dziełami, dobre opinie i entuzjastyczne przyjęcia oferowanych utworów, ale także wykrystalizowane, specyficzne interpretacje i rozumienie tekstów.

Przyjęcie: literatura polska w Chinach

Recenzje tłumaczonych utworów to istotna perspektywa, która pozwala obserwować poziom popularności literatury polskiej w Chinach. Mapa recenzji poszczególnych pisarzy i ich utworów pokazuje zakres zainteresowań

ność sposobu prezentacji literatury polskiej w Chinach poprzez heroiczną pracę translatorską, wychowanie wielu pokoleń chińskich polonistów i wzorcową działalność organizacyjną w zakresie współpracy naukowej z polskimi ośrodkami akademickimi?”. W 2008 roku nominowana przez Marszałka Senatu RP otrzymała honorowy tytuł „Ambasadora Polszczyzny” przyznany przez Radę Języka Polskiego przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk za wieloletnie krzewienie języka polskiego i literatury polskiej w Chinach. W 2011 roku, kiedy prezydent RP złożył oficjalną wizytę w Chinach, osobiście odznaczył profesora Yi Lijun i jej męża Krzyżem Oficerskim Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej i Krzyżem Kawalerskim Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej.

⁵ Laudacja prof. dra hab. Józefa Bachórzea wygłoszona na ceremonii przyznania tytułu doktora *honoris causa* UG: *Słowo o profesor Yi Lijun*.

chińskich literatów, który trochę różni się od mapy przekładów. Zainteresowania tłumaczy zaprezentowałam już wcześniej. Obecnie pragnę przedstawić zakres zainteresowań krytyków literackich.

Interpretacje utworów polskich pisarzy w Chinach zawierają refleksje o ich wartości ideologicznej, wartości artystycznej, w tym o stylu, myśli filozoficznej, sposobie narracji itp. Te elementy przeplatają się w odbiorze poszczególnych pisarzy, ale nietrudno zauważyć, że w recenzjach współczesnych utworów coraz mniej jest śladów rozważań ideologicznych.

Literatura jako istotny element kultury jest częścią wizerunku danego kraju i narodu. Ogląd twórczości pisarzy i recenzji ich utworów w Chinach pozwala podsumować obraz odbioru czytelniczego, ogólne wrażenie na temat literatury polskiej w oczach Chińczyków i wizerunek narodu polskiego zbudowany przez literaturę polską. Warto zwrócić uwagę na to, że literatura polska cały czas jest traktowana jako element składowy twórczości piśmienniczej krajów środkowo-wschodnioeuropejskich, które uważa się za słabsze i mniej rozwinięte; które w historii były nieustannie napadane, okupowane przez wrogie narody lub znajdowały się pod zaborami po rozbiorach; które wkraçały (z własnej woli lub wbrew niej) na drogę socjalistycznych zmian i ponosiły klęski. Inaczej mówiąc, refleksje Chińczyków na temat literatury środkowo-wschodnioeuropejskiej wpływają na rozumienie literatury polskiej w Chinach. Taka tendencja uwidaczniała się w recepcji literatury polskiej do lat 80. Ówczesni chińscy inteligenci odczytywali teksty literackie wyłącznie ideologicznie, uważając, że jest to literatura pełna gorliwego patriotyzmu i silnej determinacji walki z najeźdźcami, okupantami. Ze względu na polityczną atmosferę wewnętrzną i zewnętrzną Chin tamtych czasów celowo sugerowano taką myśl, że Polacy to wielcy ludzie, bo stanowczo walczyli przeciw najazdom, a dzisiejsza Polska jest „nowym krajem socjalistycznym z rozwiniętym systemem społecznym”. Od lat 80. XX w. odbiór czytelniczy przestał być całkowicie ujednoczony. Ta tendencja – zindywidualizowania recepcji – pojawiła się również w odbiorze wszystkich literatur krajów środkowo-wschodnioeuropejskich. Jednak pierwsze pokolenie polonistów kontynuowało preferencje z poprzedniego okresu, w związku z czym działania translatorskie skupiały się raczej na ponownych tłumaczeniach lub rozwijaniu, poprawianiu istniejących przekładów. Dopiero pod koniec lat 90. i na początku XXI wieku tłumacze zaczęli kierować uwagę na nowoczesną literaturę polską, a interpretacje współczesnej poezji stanowią główny temat dyskursu krytycznego.

Zarówno starsi poloniści, jak i młodzi znawcy literatury środkowo-wschodnioeuropejskiej wysoko oceniają osiągnięcia literackie Polski. Wybit-

ny tłumacz literatury polskiej, Yang Deyou powiedział, że „małe i słabe kraje mogą być wielkimi narodami pod względem kulturalnym i literackim, w pewnym sensie Polska to taki kraj, tam urodzili się Mikołaj Kopernik, Fryderyk Chopin czy Maria Skłodowska-Curie”. Z punktu widzenia tożsamości środkowo-wschodnioeuropejskiej Polska jest w Chinach uznana za teren przejściowy na mapie literatury europejskiej, między Europą Zachodnią, gdzie literatura skupia się na formie dystynkcyjnej a Europą Wschodnią, gdzie np. literatura rosyjska koncentruje uwagę na duszy. Między nimi właśnie sytuuje się literatura polska, która jest pełna „czystej dziecięcości”. Trzeba wspomnieć, że według chińskich krytyków polscy pisarze przywiązują wagę do Nagrody Nobla w dziedzinie literatury, gdyż w tych „małych i słabych krajach wschodnioeuropejskich” literatura często jest symbolem dumy i szacunku narodu. Nagroda Nobla jest zaszczytem nie tylko dla pisarzy, ale także dla ich krajów. Można powiedzieć, że oczekiwanie na Nagrodę Nobla jest w znacznym stopniu siłą napędową dla pisarzy. W Chinach zauważono także fakt, że literatura polska składa się z literatury krajowej i emigracyjnej, bo wielu znanych pisarzy zdobywa sławę na emigracji (jako przykład wymienia się W. Gombrowicza, A. Zagajewskiego i C. Miłosza).

Ogólnie rzecz ujmując, przekłady i interpretacje polskich dzieł literackich zbudowały wizerunek narodu polskiego i jego wyraźne cechy charakterystyczne. Są to: wyjątkowo silna świadomość narodowa i dominujący nad wszystkim patriotyzm ukazany w powieściach historycznych H. Sienkiewicza, epepei i dramatach A. Mickiewicza oraz powieściach W. Reymonta, E. Orzeszkowej czy J. Iwaszkiewicza; historia napadów, okupacji, upokorzenia i męki; a w końcu niepokonana walka przeciw najeźdźcom. Koncentrowanie uwagi na reprezentatywnych dziełach romantyzmu i realizmu stworzyły w umysłach Chińczyków obraz Polaków jako ludzi niepokornych, doceniających niepodległość i wolność patriotów – są to wyobrażenia Chińczyków, w dużym stopniu prawdziwe, aczkolwiek wybiórcze. W latach 1949–1999 Chińczycy tłumacze i krytycy traktowali omawiane nurty literackie jako najważniejsze i jedynie wartościowe, zatem widać w ich wyborach tendencję do wykluczania wizerunku literatury polskiej jako wielogatunkowej i różnorodnej treściowo.

Monotonia takiego przekazu dawała czytelnikom chińskim złudzenie, że literatura polska jest tylko narzędziem narodowej walki o wolność i niepodległość, i że Polacy nie interesowali się ani życiem codziennym, ani jakimikolwiek nurtami artystycznymi. W związku z tym Chińczycy czytelnicy zapoznali się z obrazem literatury „zniekształconym i uszkodzonym”.

Badając wpływ literatury polskiej na społeczeństwo chińskie, trzeba zwrócić uwagę na ideologię kulturową, obejmującą tożsamość i wizję wartości grup społecznych, gdyż to ma pierwszorzędne znaczenie w dyskusji na temat chińsko-polskich relacji literackich. Biorąc pod uwagę główną dla Chińczyków pozycję literatury chińskiej i mając na względzie historię ostatnich stu lat Chin, można ocenić sens literatury polskiej dla chińskiego społeczeństwa.

Po pierwsze, podobne doświadczenie i usytuowanie historyczne powodują, że literatura polska ma dla Chin szczególne znaczenie. Geopolityczne położenie Polski między silnymi wrogami w dużym stopniu ograniczyło jej swobodny rozwój, funkcjonująca przez pewien czas po II wojnie światowej tzw. demokracja ludowa i koalicja wielopartyjna oraz zdywersyfikowana gospodarka została zastąpiona przez tryby sowieckiego systemu z powodu zimnej wojny. Te doświadczenia Polski są podobne do powojennej sytuacji Chin. Naród polski (i tym samym literatura polska) jest w nowoczesnym społeczeństwie chińskim traktowany jako „naród mały i słaby”, „towarzysz i brat z bloku sowieckiego”, „zdrajca rewizjonistyczny” i „wielokulturowy Europejczyk”. Wskazane wizerunki opierają się podobnych doświadczeniach Chin i Polski, to również zasadnicza przyczyna ciągłej popularności i wpływów literatury polskiej w Chinach.

Po drugie, relacje literackie między Chinami a Europą Wschodnią to odzwierciedlenie różnic i podobieństw oraz wzajemnych stosunków w ideologii społecznej, systemie politycznym i ekonomicznym, w historii stosunków międzynarodowych. W związku z tym ideologia polityczna jest istotnym czynnikiem ograniczającym w chińsko-polskich stosunkach literackich.

Po trzecie, tłumaczenie, promocja i recepcja literatury polskiej w Chinach jest skutkiem świadomego inicjowania i celowych praktyk strony chińskiej. Literatura polska weszła w horyzont oczekiwań Chińczyków w momencie, kiedy Chiny stanęły w obliczu kryzysu narodowego, a nowoczesna świadomość narodowa Chińczyków została pobudzona. Kontakty kulturalne i literackie wprawdzie są ograniczone przez czynniki ideologiczne i przemiany polityczne, ale patrząc z perspektywy czasu, można powiedzieć, że takie wpływy nie są decydujące. Trzeba przyznać, że dzięki świadomej inicjatywie i pracy chińskich pisarzy, tłumaczy i badaczy, polscy pisarze tacy, jak A. Mickiewicz i H. Sienkiewicz stają się bardzo znani w Chinach, doceniona została przez Chińczyków wartość literatury polskiej.

Po czwarte, znaczenie literatury polskiej i jej recepcja w Chinach nie ma ścisłego związku z liczbą przekładów. Zależność pomiędzy kontaktami kulturalnymi, promocją literatury i jej recepcją nie jest proporcjonalna. Można

wręcz twierdzić, że chiński tłumacz i badacz literatury, zaangażowany w budowę swojej kultury i rozwój swojej literatury, propaguje literaturę polską i przybliża ją chińskim odbiorcom z nadzieją, że w niedalekiej przyszłości wywrze to wpływ na literaturę chińską i twórczość chińskich pisarzy.

Podsumowanie

Chiny i Polskę dzielą tysiące kilometrów, ale od dawna ożywione relacje umożliwiają wymianę kulturalną, w tym literacką. Dzięki staraniom wielu pokoleń miłośników literatury dorobek polskich pisarzy jest obecny wśród chińskich czytelników. Mamy powody, by wierzyć w to, że literatura polska zyska jeszcze szerszy i głębszy odbiór w chińskim społeczeństwie, a wymiana literacka stanie się jedną z najistotniejszych płaszczyzn współpracy między Chinami a Polską.

Literatura

Yi Lijun, 2010, *Recepcja literatury polskiej w Chinach*, w: Cudak R., red., *Literatura polska w śmiecie*, t. 3, *Obecności*, Katowice.

Li Yinan: *Reception of Polish Literature in China: theory and history*

Polish literature is popular in China. For over a hundred years some 330 works of Polish literature have been published in China along with hundreds of critical works. The article aims at presenting the reception of Polish literature in China, it discusses issues such as: the history of translation, the selection of translated works and translators' interests, interpretation of the works and their significance for both Polish literature and Chinese society.

Keywords: Polish literature, reception, translation, literary criticism